

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

РЕШЕТНЬОВА ГАННА ОЛЕКСІЇВНА

УДК 738.1(4)"17/191":7.074-027.551(477)

**СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ПОРЦЕЛЯНИ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ
З ПРИВАТНИХ КОЛЕКЦІЙ УКРАЇНИ**

17.00.05 – образотворче мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

КИЇВ – 2020

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури Міністерства культури та інформаційної політики України,
м. Київ.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
Міляєва Людмила Семенівна
професор кафедри теорії та історії мистецтва,
Національна академія образотворчого мистецтва і
архітектури

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Кара-Васильєва Тетяна Валеріївна
завідувач відділу образотворчого та декоративно-
прикладного мистецтв,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та
етнології ім. М. Т. Рильського

кандидат мистецтвознавства, доцент
Лупій Світлана Петрівна
доцент кафедри історії і теорії мистецтва,
Львівська національна академія мистецтв

Захист дисертації відбудеться 23 жовтня 2020 р. о 14 годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради К 26.103.02 Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури за адресою: 04053, м. Київ, Вознесенський узвіз, 20.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури за адресою: 04053, м. Київ, Вознесенський узвіз, 20.

Автореферат розіслано 22 вересня 2020 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Н. Ю. Белічко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Твори мистецтва з приватних колекцій – тема, яка набуває популярності в наукових працях останніх десятиліть. Разом з цим колекціонери, як зберігачі свідчень епохи та документів певного періоду у формі матеріальних об'єктів культурної спадщини, починають цікавити науковців як суб'єкт дослідження з мистецтвознавчої, філософської та культурологічної точок зору.

Однак українським колекціонерам другої половини XIX – XX ст. та їхнім художнім надбанням наразі приділяється ще недостатньо уваги, за винятком окремих великих збірок, на базі яких створено музеї. Якщо національні столичні музеї мають змогу проводити конференції і видавати наукові праці, то обласні невеликі музеї позбавлені таких можливостей за відсутності державної підтримки й належного фінансування. Це обмежує поширення інформації про збирачів, завдяки яким значною мірою сформувався Музейний фонд України.

З огляду на зазначене вище можна стверджувати, що існує потреба вивчення приватних збірок та популяризації імен колекціонерів минулих поколінь не тільки задля формального збереження історичної спадщини, а й для підкреслення значущості приватного колекціонера для держави, що своєю чергою сприятиме налагодженню співпраці між ними.

Особливої уваги потребують численні твори декоративно-прикладного мистецтва, а саме – порцелянові вироби з приватних колекцій, що нині поповнюють музейні збірки, але майже не розглядалися у даному контексті. Характеристика та всебічний художній аналіз даних предметів дає змогу уточнити атрибуцію, висвітлити українські надбання в контексті світових збірок і приєднати їх до міжнародної спадщини. Порцелянові вироби є прикладом того, як провідний стиль, який переважає в мистецтві тієї чи іншої епохи, поглинає всі види художньої творчості даного періоду.

Виокремлення та розгляд предметів з порцеляни, що нині зберігаються в музеях України, надає широкий простір для збирання та належної систематизації додаткових відомостей, вкрай необхідних музеям з огляду на політичну й соціальну ситуацію в державі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з науковою темою кафедри теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (НАОМА) «Мистецький простір України: минуле, сучасне, майбутнє» та відповідно до наукової теми НАОМА «Образотворче мистецтво в світовому контексті» (державний реєстраційний номер 0117 U 002222 від 1.01.2017 р.).

Мета дослідження: представити спадок українських колекціонерів порцеляни кінця XIX – XX ст., що надійшов до Музейного фонду України. На основі отриманих даних проаналізувати стилістичні особливості порцеляни Західної та Східної Європи XVIII – початку XX ст. з обраних колекцій.

Відповідно до мети дослідження поставлено такі **завдання**:

- проаналізувати сучасний стан наукової розробки теми, виокремити відомості про колекціонерів порцеляни кінця XIX – XX ст., зібрання яких увійшли до Музейного фонду України;
- розглянути літературу присвячену стилістичним особливостям порцеляни Західної та Східної Європи XVIII – початку XX ст., окреслити джерельну базу;
- обстежити музейні збірки України з метою виокремлення колекцій європейської порцеляни XVIII – початку XX ст., що належали приватним особам;
- вивчити інвентарну документацію Одеського художнього музею (ОХМ) та Сумського обласного художнього музею ім. Н. Онацького (СОХМ), виявити вироби з порцеляни, що надійшли від приватних власників;
- проаналізувати, за необхідності – атрибутувати та впорядкувати порцелянові вироби за географічним походженням для подальшого розуміння пріоритетів власника колекції та загальної тенденції колекціонування;
- охарактеризувати стилістичні особливості порцелянових виробів, обраних для дослідження.

Об'єкт дослідження – європейська порцеляна з приватних колекцій кінця XIX – XX століття, що частково увійшла до музейних збірок України.

Предмет дослідження – стилістичні особливості порцеляни Західної та Східної Європи XVIII – початку XX століття з приватних колекцій.

Територіальні межі дослідження:

- приватні колекції порцеляни, обрані для дослідження, знаходяться в Києві, Одесі та Одеській області, Сумах і Харкові. Внаслідок значного обсягу матеріалу, який вимагає окремого ґрунтового аналізу, до меж дослідження не включалася Західна Україна;
- стилістичні особливості порцеляни розглянуто на творах Західної та Східної Європи (сучасні Австрія, Німеччина, Росія, Україна, Франція). Заводи обрані відповідно до переважної кількості предметів у колекціях.

Хронологічні межі дослідження:

- порцеляна з музейних збірок України належала приватним колекціонерам кінця XIX – XX ст., що обумовлено підвищеним зацікавленням збиральницькою діяльністю в цей період. Соціальні зрушення призвели до націоналізації багатьох збірок; деякі з них добровільно передавалися до музейного фонду;
- хронологічні межі аналізованих творів корелюються роботою окремих заводів і відповідають найбільш знаковим періодам їх діяльності – часу заснування, розквіту й занепаду, що часто пов'язане з політичною ситуацією в державі. Загалом, хронологічні межі дослідження охоплюють період від часів винайдення твердої порцеляни в Європі – від початку XVIII ст. до початку XX ст.

Методи дослідження, згідно з метою та завданнями, полягали в залученні широкої бази наукового апарату. *Історико-культурний* та *контекстуальний* методи дали змогу окреслити середовище та умови, в яких створено порцелянові вироби. За

допомогою *методу реконструкції* відтворено їх подальше побутування в історичному контексті. *Біографічний* метод разом із *опитуванням, спостереженням та моделюванням* використано для відтворення портрета колекціонера кінця XIX – XX ст. *Системний* метод та *метод класифікації* допомогли комплексно впорядкувати порцелянові предмети за групами відповідно до завдань дисертаційної роботи.

Стилістичні особливості порцелянових виробів визначено за допомогою *мистецтвознавчого аналізу* (образно-стилістичний та формальний аналіз творів), *абстрагування та дедукції*. На ґрунті загальної інформації про стилі мистецтва увага зосереджувалася на фрагментах і деталях, які вказували на приналежність до конкретного стилю та стильової течії, з чого випливав логічний висновок. При атрибуції творів декоративно-прикладного мистецтва застосовувався *метод компаративного аналізу*: на підставі характеристик предмета-аналога та схожості з предметом дослідження робилися висновки про наявність тих самих характеристик досліджуваних предметів; висувалися припущення про місце та час їх виготовлення.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що **вперше**:

- віднайдено нову інформацію про долю засновника Третього державного музею (Київ), О. Гансена після 1920-х рр.;
- досліджено німецький архів О. Гансена;
- опрацьовано архів О. Бродського в Інституті фізичної хімії ім. Л. Писаржевського Національної академії наук України (ІФХ НАНУ) та долучено до наявних матеріалів нову інформацію про збиральницьку діяльність науковця;
- з'ясовано невідомі досі факти біографії В. Бродської-Шереметьєвої, яка займалася збиранням порцеляни з колекції подружжя;
- виокремлено порцелянові вироби, що надійшли від приватних власників до музеїв України (Національного музею українського народного декоративного мистецтва, Національного музею «Київська картинна галерея» (НМККГ), Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків (НММБВХ), Музею однієї вулиці (МОВ), Сумського обласного художнього музею ім. Н. Онацького, Харківського художнього музею, Одеського художнього музею) у XX ст.
- простежено стилістичні особливості порцелянових виробів, що зберігалися в приватних колекціях України кінця XIX – XX ст.;
- атрибутовано та введено до наукового обігу колекцію порцеляни Д. Попова з Музею однієї вулиці (Київ) та родинної збірки.

Уточнено:

- біографію засновника Третього державного музею – О. Гансена;
- хронологію «скульптурного» періоду та термінологічну базу мануфактури Майсена;
- атрибуцію майсенських виробів із Сумського обласного художнього музею ім. Н. Онацького;
- атрибуцію порцелянових виробів з Національного музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків;

- атрибуцію порцелянових виробів з Одеського художнього музею та Чорноморського музею образотворчих мистецтв ім. О. Білого.
- атрибуцію фарфорових виробів з Харківського художнього музею.

Набуло подальшого розвитку:

- вивчення Музейного фонду України;
- дослідження приватних колекцій порцеляни України;
- аналіз стилістичних особливостей творів декоративно-прикладного мистецтва;
- залучення порцелянових надбань України до світового контексту.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає у розширенні відомостей про приватних колекціонерів України, що, своєю чергою, відкриває поле для наступних досліджень. Дані щодо колекціонерів та інформація про їхні збірки порцеляни можуть використовуватися: музейними установами для інформаційного доповнення каталогів та екскурсійних програм; науково-дослідними установами – для формування навчальних програм і науково-методичних посібників; навчальними закладами мистецького спрямування під час розробки лекційних курсів з історії стилів загалом та розвитку декоративно-прикладного мистецтва зокрема. Аналітика з широкого кола предметів слугуватиме для атрибуції порцелянових виробів.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення, результати та висновки дисертації оприлюднено на 14 конференціях: Міжвузівська наукова конференція «Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтвознавства» (Київ, НАОМА, 21 травня 2015 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтвознавства (до 130-річчя від дня народження Г. Нарбута)» (Київ, НАОМА, 22 квітня 2016 р.); Міжнародна наукова конференція «Четверті читання пам'яті академіка П. Білецького (1922–1998)» (Київ, НАОМА, 26 листопада 2016 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Ювілей НАОМА: мистецький контекст в Україні ХХ століття: традиції та новації мистецтвознавчої діяльності (до 100-річчя заснування Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури)» (Київ, НАОМА, 25–28 квітня 2017 р.); Третій міжнародний конгрес «Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі» (Одеса, Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, 18–21 травня 2017 р.); Міжнародна наукова конференція «Знакові постаті вітчизняної гуманітаристики в національно-культурному самоствердженні України» (Київ, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 25 травня 2017 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Topical researches of the World Science» (ОАЕ, Дубай, 28 червня 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Музейні читання пам'яті М. Біляшівського і Д. Щербаківського» (Київ, НМУНДМ, 16–17 листопада 2017 р.); Міжнародна наукова конференція «П'яті читання пам'яті академіка П. Білецького (1922–1998)» (Київ, НАОМА, 25 листопада 2017 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Шляхи розвитку українського мистецтвознавства та реставрації. До 55-річчя викладацької діяльності Л. С. Міляєвої на кафедрі ТІМ НАОМА» (Київ, НАОМА, 1–2 червня 2018 р.); Міжнародна наукова конференція «Шості читання пам'яті академіка П. Білецького (1922–1998)» (Київ, НАОМА, 24 листопада 2018 р.); Науково-

практична конференція до 120-річчя Національного музею історії України «Історія формування колекцій» (Київ, НМІУ, 23–24 травня 2019 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Минуле і сучасне: мистецтвознавчі пошуки та відкриття. До 60-річчя факультету теорії та історії мистецтва» (Київ, НАОМА, 12 червня 2019 р.); Міжнародна наукова конференція «Сьомі читання пам'яті академіка П. Білецького (1922–1998)» (Київ, НАОМА, 23 листопада 2019 р.).

Публікації. Основні результати дисертації оприлюднено у 19 публікаціях, 6 з яких належать до наукових фахових видань, визначених переліком МОН України (5 з них входять до переліку видань, включених до міжнародних наукометричних баз), 2 – в інших спеціалізованих виданнях, 11 – у збірках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається з двох томів. Том 1 складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Обсяг основного тексту складає 204 сторінки. Список використаної літератури та джерел містить 390 позицій. Том 2 складається з трьох додатків. Додатки включають такі позиції: Додаток А – список ілюстрацій та ілюстрації (322 іл.); Додаток Б – фотографії та архівні документи колекціонерів; Додаток В – список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження. Загальний обсяг дисертації – 552 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету і завдання, спрямовані на її реалізацію; визначено об'єкт, предмет та методи наукового дослідження, окреслено хронологічні та територіальні межі. Висвітлено наукову новизну, практичне значення роботи, надано відомості про апробацію результатів.

У **першому розділі «Історіографія та джерельна база»** розглянуто стан наукового вивчення теми, проаналізовано й узагальнено джерела за темою дослідження.

У **підрозділі 1.1. «Історіографія дослідження»** за основу аналізу покладено проблемно-хронологічний принцип, згідно з яким розглянуто кілька напрямів дослідження: публікації, присвячені колекціонерам порцеляни, та праці, присвячені порцеляновим виробам, їх стилістичним особливостям.

Дослідженням українських приватних збірок ХІХ–ХХ ст. займалися відомі науковці: О. Живкова, Н. Корнієнко, Л. Мельничук, О. Федорук та ін. Однак увага приділялася здебільшого живописним і графічним творам у межах одного зібрання; колекції порцелянових виробів та біографії людей, які їх формували, залишаються недостатньо вивченими. Про колекціонера О. Гансена та його художнє зібрання відомо завдяки напрацюванням самого власника, а також з праць Л. Амеліної, О. Друг, О. Іванової, А. Ілінг, О. Ковалевської, В. Ковалинського, Є. Кузьміна, Л. Мельничук, В. Обозної, Н. Онацького, Л. Федевич, Н. Юрченко. Нові відомості до генеалогії колекціонера додала праця норвезького дослідника Г. Бертельсена.

Плеяда науковців досліджувала біографію колекціонерів Ханенків, їхню збірку та історію будинку, перетвореного на музей під ім'ям засновників. Серед

них: С. Білоконь, С. Гіляров, М. Кадомська, М. Кальницький, В. Киркевич, В. Ковалинський, Н. Корнієнко, Н. Крутенко, В. Лукомський, М. Макаренко, О. Рославець, Л. Сак, Л. Членова. Західноєвропейську порцеляну, представлену в Національному музеї мистецтв ім. Богдана та Варвари Ханенків, вивчає співробітниця музею – Л. Кравченко.

Такі колекціонери, як родина Бродських, Д. Попов, М. Фрадкін, за життя не афішували свої зібрання (що частково пов'язано з історичними умовами) і тому майже не згадувалися в контексті дослідження приватних збірок. Імена власників колекцій, які поповнили музейні зібрання України, інколи згадують наукові працівники, співробітники музеїв, родичі та друзі. Спогади Е. Бабаєвої, О. Брея, Л. Долинського, В. Мизгіної, Л. Міляєвої, І. Міхасенко, А. Погодіної, Т. Попової, О. Попової, О. Сосновської, З. Шерухіної та інших доповнюють портрет українського колекціонера кінця ХІХ – ХХ ст.

Аналітичні матеріали стосовно українських приватних збірок європейської порцеляни визначили шляхи історіографії дослідження. В результаті опрацьована література, присвячена західноєвропейській, російській та українській порцеляні. З урахуванням значного обсягу літератури у дослідженні розглянуто найбільш доступні видання, які максимально відповідають його темі.

Важливий внесок у розвиток вивчення порцеляни на території Східної Європи зробив директор Державного Ермітажу (1918–1927 рр.) С. Тройницький. Загальні праці західних колег, таких як В. Бартон, Р. Берджес, О. Вальха, Я. Дівіш, Г. Майер, Ч. Ролло, Б. Шустер та інші, демонструють історію функціонування порцелянових виробництв, характерні ознаки маси та обробки виробів, манеру художників. Оперування багатьма експонатами формує досвід науковця, необхідний для долучення української спадщини до світового контексту. Каталоги та альбоми великих зібрань Великої Британії, Німеччини, Росії, Франції доповнені фаховими коментарями науковців, не лише представляють зразки виробів, а й надають відомості про час та історію їх створення, що слугує джерелом інформації для порівняльного аналізу та атрибуції.

Визначні праці з історії та виробництва російського Імператорського фарфорового заводу (ІФЗ), укладені на замовлення Управління імператорськими заводами, а також підготовлені окремими науковцями: М. Безбородовим, Б. Емме, Т. Кудрявцевою, А. Лансере, Л. Нікіфоровою, К. Хмельницькою та іншими. Підприємство А. Миклашевського у с. Волокитиному згадувалося в працях ХІХ ст., збагатили відомості про виробництво напрацювання Л. Долинського, П. Дорошенка, Ф. Ернста, Є. Кочерженко, Т. Нечипоренко, Ф. Петрякової, Е. Самецької, Є. Спаської, С. Таранушенка, Л. Федевич, О. Школьної та ін.

Стиль порцелянових виробів лише побіжно розглядався згаданими західними дослідниками. Художні особливості та еволюцію стилістики порцеляни в межах України вивчала О. Школьна. Т. Карякіна зверталася до стилістичної еволюції західноєвропейської порцеляни в контексті культури ХVІІІ ст. З мистецтвознавчої точки зору стиль розглянуто в працях Б. Віппера, Г. Вельфліна, К. Гартмана, С. Даніеля, Е. Кон-Вінера, Ф. Шміта.

У підрозділі 1.2. «Джерельна база» визначено, що основу джерельної бази становлять порцелянові вироби Західної та Східної Європи ХVІІІ – початку ХХ ст. з

приватних колекцій кінця XIX – XX ст., що ввійшли до Музейного фонду України (МОВ, НМККГ, НММБВХ, НМУНДМ, ОММОК, ОХМ, СОХМ, ХХМ, ЧМОМ). Важливою складовою джерельної бази є інвентарні книги музеїв, альбоми, електронні каталоги музеїв та аукціонів, а також інформація з бібліотек та архівів Києва, Львова, Одеси, Сум, Харкова. Матеріали з німецького архіву О. Гансена та архівні відомості про родину Бродських (Інститут фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського, Інститут архівознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського) вперше введено до наукового обігу, що розширює інформацію щодо колекціонерів кінця XIX – XX ст.

Попри значну кількість наукової літератури та джерел, всі вони тільки дотично торкаються тематики даної дисертації. Загального дослідження присвяченого українським приватним збіркам європейської порцеляни, що ввійшли до музейних зібрань, досі не видано. Тема стилістичного аналізу порцелянових виробів залишається не вичерпаною.

Другий розділ «Приватні колекції порцеляни, що ввійшли до музейних збірок України» присвячений колекціонерам порцеляни кінця XIX – XX ст., які зробили внесок у поповнення Музейного фонду України.

У підрозділі 2.1. «*Порцеляна приватних власників у київських музеях*» досліджено біографію упорядників та виокремлено їхні колекції порцеляни, що надійшли до музеїв Києва. У пункті 2.1.1. «*Колекція О. Гансена в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва*» реконструйовано біографію О. Гансена та встановлено невідомі до цього часу факти з життя засновника Третього державного музею після 1920-х рр. Виявлено родинні зв'язки колекціонера з норвезьким мільйонером Г. Гансеном (1819–1892) та польським архітектором О. Гансеном (1922–2005). Уточнено дівоче прізвище матері збирача (Віттерсгейм). За сприяння Г. Бертельсена знайдено онуку О. Гансена та досліджено родинний архів колекціонера у Німеччині. Вивчено київські архіви на предмет встановлення порцеляни, що перебувала в колекції. За допомогою провідного наукового співробітника НМУНДМ Т. Нечипоренко виокремлено порцеляну, що надійшла зі збірки колекціонера до музею (приблизно 38 одиниць).

У пункті 2.1.2. «*Збірка західноєвропейської порцеляни родини Ханенків у Національному музеї мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків*» надано стислі відомості про подружжя Ханенків, їхні мистецькі вподобання. Проаналізовано архівні відомості та праці початку XX ст. з метою виокремлення порцеляни, яка перебувала в колекції за життя власників. На наш запит головним зберігачем фондів НММБВХ – О. Крамаревою було надано вибірку порцеляни з колекції Ханенків, яка нараховувала понад 200 одиниць. На основі цих даних нами проаналізовано вироби за країнами виготовлення.

У пункті 2.1.3. «*Колекція Бродських – надбання Національного музею “Київська картинна галерея”*» вперше висвітлено постать видатного ученого в галузі хімії О. Бродського з позиції колекціонера та палкого шанувальника творчості О. Пушкіна. До наукового обігу вводиться інформація про дружину науковця – В. Бродську-Шереметьєву, яка підтримувала чоловіка у колекціонуванні творів мистецтва. Подано архівні матеріали, які раніше не публікувалися, та спогади друзів родини. Колекція порцеляни Бродських надійшла до НМККГ. Головний зберігач

музею – А. Глінг надала відомості про наявні предмети з колишньої приватної збірки (104 одиниці).

У пункті 2.1.4. «Зібрання лікаря Д. Попова в Музеї однієї вулиці та родинній колекції» визначено мистецькі вподобання відомого київського лікаря-гомеопата Д. Попова. Висвітлено біографічні відомості та окреслено коло спілкування збирача: родина Прахових, В. Зноба, І. Кавалерідзе, Б. Крюков, Л. Міляєва, Г. Світлицький та інші. Подано витяги з листа К. Кричевської-Росандіч, де описано культурне життя Києва 40-х рр. ХХ ст. З'ясовано, що до МОВ нащадками передано 13 порцелянових та 3 фаянсові твори. Вироби з с. Волокитинового, Берліна, Відня, Майсена, Санкт-Петербурга, Севра нині зберігаються у родині та додаються до аналізу.

У підрозділі 2.2. «Порцеляна з колекції художника М. Фрадкіна у Харківському художньому музеї» відомий художник постає як укладач значної колекції порцеляни. Записано спогади директора ХХМ В. Мизгіної, особисто знайомої з художником, наведено спогади про М. Фрадкіна художниці Будянського фаянсового заводу Г. Чернової. Опрацьовано архів художника у ХХМ та проаналізовано його епістолярний спадок. На запит завідувачем відділу декоративно-прикладного мистецтва ХХМ Т. Литовко надано список творів з колекції О. Крігер (дружини митця) та М. Фрадкіна зі 108-ми предметів європейської порцеляни.

У підрозділі 2.3. «Зібрання К. Шпектор у Сумському обласному художньому музеї ім. Н. Онацького» вперше розглядається колекція лікаря К. Шпектор у СОХМ, оскільки основна частина колекції збирачки представлена у ХХМ. Подано стислі відомості про заснування та становлення СОХМ, згадано збірку порцеляни О. Гансена, яка стала основою під час створення музею та на 1927 р. налічувала близько 2786 одиниць. Шляхом аналізу інвентарної книги та інвентарних карток, наданих завідувачем відділу декоративно-вжиткового мистецтва СОХМ Л. Федевич, встановлено, що від К. Шпектор після 1970-х рр. до музею надійшли близько 40 предметів європейської порцеляни. У процесі дослідження виявлено, що значна кількість порцеляни надійшла від харківчанки Є. Русакової (понад 20 виробів) та інших осіб; це відкриває шлях для подальшого вивчення.

Підрозділ 2.4. «Порцеляна з приватних колекцій у музеях Одеси та Чорноморська» присвячено збирачам Одеси та Чорноморська. Наводяться біографічні відомості про колекціонера О. Білого, який на основі власної колекції створив перший в Україні вузькопрофільний музей російської та радянської художньої порцеляни (нині ЧМОМ). Згадано збірку знаного альпініста та колекціонера О. Блещунова, яка зберігається в ОММОК. Проаналізовано інвентарні картки з ОХМ; в результаті виявлено лише поодинокі надходження від приватних осіб, більшість предметів офіційно надійшли від державних установ.

Третій розділ «Стилістичні особливості порцеляни Західної та Східної Європи з приватних колекцій України» присвячено аналізу окремих порцелянових предметів з приватних колекцій України кінця ХІХ – ХХ ст., висвітлено естетичне значення та рефлексії в них стилів ХVІІІ – початку ХХ ст. Посилаючись на значну кількість виробів, виокремлено предмети порцелянових підприємств, які переважають у колекціях. Висунуто низку нових припущень щодо атрибуції творів.

У підрозділі 3.1. «Вироби мануфактури Майсена з приватних колекцій. *Періоди та характерні риси*» окреслено історію становлення мануфактури у Майсені та створення європейської твердої порцеляни, названо провідних майстрів. Простежено вплив релігійних вірувань засновника підприємства на стилістику порцелянових виробів. Запропоновано не дотримуватися чіткого хронологічного поділу на періоди роботи виробництва або переглянути датування «скульптурного» періоду, який, на думку автора, має починатися за життя Августа II Сильного.

Проаналізовано вироби зі східною тематикою зображень з колекції Ханенків, Д. Попова та О. Блещунова; запропоновано до творів майсенської порцеляни першої половини XVIII ст. вживати більш ширший термін «орієнталізм», на відміну від популярного «шинуазрі». Простежено притаманну бароко дуальність, метафоричність та символічність. На окремих прикладах продемонстровано зміни від барокових тенденцій до рококо та класицизму, які відбилися не стільки в сюжетах, скільки в гамі кольорів та формі виробів. Зазначено вплив епохи Просвітництва на художнє оформлення предметів.

Атрибутовано чашку та блюдо з колекції Д. Попова, порівняно клеймо і кольорову гаму, характерні для виробів Августа II Сильного та імітацій Х. Вольфсон. З цієї колекції визначено автентичність фігури «Пара масонів», бюсту «Луї Жозеф Ксав'є де Бурбон», вази з накривкою та трьох тарілок виробництва Майсена. Виконано нову атрибуцію творів з СОХМ – «Алегорія весни» або «Флора», «Церес (Церера)» або «Алегорія літа», «Викрадення Прозерпіни». Уточнено датування виробу «Жінка, що сидить на пуфику». Запропоновано нові назви для предметів з колекції К. Шпектор у ХХМ: «Персоніфікація вогню» або «Приготування шоколаду», «Алегорія слуху». Сформульовано висновок: стилістичний аналіз у процесі атрибуції виробів дає змогу припустити час створення першої моделі або стиль епохи, яка надихнула майстра, але це не єдиний метод виявлення їх достовірності.

У підрозділі 3.2. «*Порцеляна західноєвропейських виробництв: еволюція образності залежно від зміни стилю*» проаналізовано стилістичні особливості порцелянових предметів відомих західноєвропейських підприємств Відня, Севра та Берліна за часів монархічного правління. Простежено вплив історичного розвитку та політичної ситуації на зміну смаків і стилістичної орієнтації виробництва. На виробках з колекції Ханенків визначено специфіку віденського рокайлю, який відрізнявся від севрського. Методом індукції та порівняльного аналізу вжиткових предметів доведена можливість робити висновки по формах і деталях виробу щодо стилістичної спрямованості загалом. Підкреслено, що аналіз відтінків і тональностей одного кольору, щільності кольорового покриття дає підстави для формулювання додаткового висновку про певні стильові характеристики. В результаті акцентовано важливість дослідження порцеляни з точки зору пластики та живопису.

Атрибутовано твори Імператорської мануфактури Відня, серед яких: тарілка, кавник, чашка, фігура «Молодий чоловік з листом» – зі збірки Д. Попова. З колекції Ханенків: поставлено під питання музейну атрибуцію чайника (інв. № 211-ПК), простежено спільні риси двох груп «амурів» з настільними прикрасами, виготовленими мануфактурою Відня для абатства Цветль, запропоновано нові назви

для музейних експонатів. Встановлено автора розпису віденського виробу «Амур в костюмі китайця» – К. Драйшарф, висунуто припущення, що на чашці (інв. № 103-ПК) за основу зображення взято роботу Я. Лоренца та Й. Ціглера. Атрибутовано вироби королівської мануфактури Севра: дві тарілки, табакерку, бюст «Мадам дю Баррі» – з колекції Д. Попова; поставлено під питання авторство розпису охолоджувача для пляшки, чашки та блюдця з НММБВХ (інв. №№ 585-ПК, 593-ПК, 594-ПК). Атрибутовано твори Королівської порцелянової мануфактури Берліна (КПМ) – вазу, тацю та чашку з колекції Д. Попова.

Підрозділ 3.3. «Імператорський фарфоровий завод у Санкт-Петербурзі. Характерні риси та стилістичні особливості» присвячено стилістичному аналізу виробів ІФЗ другої половини XVIII – початку XX ст., розглянуто історичні умови, що впливали на роботу підприємства. На прикладі форм одного сервізу, предмети якого виготовлялися в різний час, показано зміни стилів та вподобань монархів.

Підкреслено, що у творах ІФЗ з приватних колекцій України домінує стилістична лінія класицизму з вкрапленнями різних течій. Простежуються певні історичні рефлексії, особливо у творах другої чверті XIX ст. Аналіз зміни стилістичних вподобань, які позначилися на порцелянових виробах, дає змогу зрозуміти ситуацію в державі, її кризові моменти та простежити пік розвитку, після якого неминуче настає катарсис.

Поставлено під сумнів авторство зображення Олександра I на чашці та імператриці Єлизавети Олексіївни на кубку з колекції О. Білого, висунуто припущення стосовно авторства моделі останнього. Уточнено датування двох тарілок з колекції К. Шпектор (СОХМ інв. №№ к-1476, к-1477). Запропоновано відкоригувати назву твору з ЧМОМ (інв. № 393). Підтверджено приналежність тарілок з ОХМ часів Олександра I до сервізу з гербом князів Юсупових. Атрибутовано таріль, дев'ять тарілок, чашку з блюдцем, чотири предмети з сервізу родини І. Безбородька, а також кошик, фігури «Дама, яка знімає маску» та «Балерина А. Павлова у ролі Жизелі» – з колекції Д. Попова.

У підрозділі 3.4. «Порцеляна заводу А. Миклашевського у с. Волокитиному» розглянуто стилістичні течії, які відбилися у творах 1830–1860-х рр. виробництва А. Миклашевського у с. Волокитиному. Встановлено, що вироби цього підприємства є фактично ретрансляцією стильових напрямів минулих епох. Виявлено спільні риси волокитинських виробів з виробами французьких мануфактур, особливо підприємством Ж. Петі, який презентував напрям неорококо в порцеляні. Висунуто припущення, що останній виготовляв вироби для А. Миклашевського на замовлення. За окремими предметами простежено вплив історичних та літературних сюжетів на тематику виробів. Зокрема заслуговує уваги тема «Пушкініани», яка потребує подальшого дослідження. Висунуто гіпотезу про те, що зображення чоловіка на чорнильниці з приватної колекції може бути портретом одного з синів Б. Хмельницького.

Надано нову інформацію про приходське училище, засноване А. Миклашевським. Введено до наукового обігу: зошит жителя с. Волокитиноного з відомостями про виробництво; план власного будинку та креслення для будинку (готелю) А. Миклашевського у Києві; архів Є. Спаської з невідомими раніше фотокартками та листування з С. Таранушенком, де висвітлюються погляди

дослідниці на діяльність заводу. Завдяки архівам останніх атрибутовано камін з автентичними кахлями волокитинського заводу, кахлю з рельєфним зображенням чоловіка, раму та деталі дарохранильниці з Покровської церкви с. Волокитино.

Атрибутовано вазочку, три чайники, цукорницю, дві чашки з блюдцями, порцелянові деталі, фігури: «Бібліофіл», «Одаліска», «Коробочка у вигляді голови араба», «Юнак з пташкою», «Херувим» – з колекції Д. Попова.

ВИСНОВКИ

На підставі вперше проведеного наукового аналізу історіографії та джерельної бази в дисертації отримано такі результати:

1. Виявлено, систематизовано та проаналізовано літературні й архівні джерела, присвячені українським приватним колекціонерам кінця XIX – XX ст., чії збірки порцеляни ввійшли до Музейного фонду України. Як наслідок, засвідчено брак інформації стосовно біографії окремих збирачів та відсутність аналітики щодо їхніх колекцій.

Завдяки залученню іноземних та архівних джерел віднайдено низку біографічних відомостей, які дають змогу більш ґрунтовно окреслити особистості відомих українських колекціонерів кінця XIX – XX ст. Згідно з цим, нами вперше подано важливу інформацію про долю засновника Третього державного музею О. Гансена після 1920-х рр. Опрацьовано німецький родинний архів колекціонера, уточнено факти його біографії. Автором уперше опубліковані біографічні відомості В. Бродської-Шереметьєвої, родинний спадок якої частково надійшов до НМККГ. На підґрунті архівних джерел розкрито особистості хіміка О. Бродського та художника М. Фрадкіна не лише з боку професійної діяльності, а й за мистецькими вподобаннями.

2. Проаналізовано літературні джерела, присвячені порцеляні Західної та Східної Європи XVIII – початку XX ст., її стилістичним особливостям. Засвідчено брак досліджень стосовно стилістичних особливостей виробів декоративно-вжиткового мистецтва, а саме порцеляни. Основний масив літератури висвітлює історію виробництва, для прикладів автори обирають порцеляну закордонних збірок. Українські літературні джерела здебільшого описують місцеве виробництво та його продукцію. Відтак можна впевнено стверджувати, що європейська порцеляна з приватних колекцій, яка надійшла до музеїв України, є неопрацьованим матеріалом. Це має стимулювати науковців до глибшого аналізу, перегляду атрибуції, введення до наукового обігу та залучення його до світового контексту.

Окреслено джерельну базу дослідження, основу якої складають порцелянові вироби відомих європейських мануфактур XVIII – початку XX ст. з приватних колекцій, що ввійшли до музейних зібрань України, а також архівні матеріали, альбоми, електронні каталоги музеїв та аукціонів. Під час аналізу джерельної бази встановлено, що західноєвропейські дослідники, які володіють значною теоретичною базою, відкриті до співпраці та взаємодії з українськими науковцями стосовно уточнень походження та датування виробів. Українська порцелянова спадщина цікава закордонному науковому товариству, адже містить унікальні

твори, які можуть розширити уявлення про роботу окремих порцелянових виробництв і майстрів.

3. Проаналізовано музейні збірки України з метою виокремлення колекцій європейської порцеляни XVIII – початку XX ст., що надійшли від приватних власників. За результатами опрацьованих матеріалів до дослідження залучені збірки з музеїв південного, північного та східного регіонів України. Відповідно, в роботі розглянуто твори з МОВ, НМККГ, НММБВХ, НМУНДМ, ОММОК, ОХМ, СОХМ, ХХМ, ЧМОМ, що надійшли від О. Білого, О. Блещунова, О. Гансена, Д. Попова, М. Фрадкіна, К. Шпектор, родини Бродських, Ханенків та ін. Додатково залучені вироби з колекції Д. Попова, які ще не надійшли до музею та зберігаються у нащадків колекціонера. Твори з цієї колекції вперше введено до наукового обігу.

За допомогою співробітників музеїв виокремлено твори, що нині залишилися від колекції Бродських у НМККГ, О. Гансена у НМУНДМ, М. Фрадкіна у ХХМ, Ханенків у НММБВХ. Шляхом аналізу додаткових джерел встановлено, що в наявних кількісних показниках низки установ є похибки; це свідчить про необхідність взаємодії музейних працівників з незалежними науковцями.

4. Опрацьовано інвентарні картки СОХМ та ОХМ, вперше зроблено вибірку творів, що надійшли від приватних власників. Як результат, окрім відомих колекціонерів О. Гансена, К. Шпектор, додано ряд невідомих або забутих імен (Е. Захар'ян, О. Коциєвський, Я. Кузнєцов, Є. Русакова, В. Швердюков та інші), пов'язаних з культурним життям країни XX ст. Поява нових особистостей ставить чергові запитання для подальших досліджень.

5. Систематизовано та впорядковано за місцями виготовлення порцелянові вироби означеного періоду. В результаті з'ясовано, що найбільшим попитом користувалися предмети виробництва Австрії, Німеччини, Росії та Франції. Варто зазначити, що вибірка частково пов'язана зі спрямованістю музеїв, у яких експонуються твори. Тому для більш детального аналізу в подальшому пропонуємо підготувати окремі нариси, присвячені збірці одного колекціонера в різних музеях України.

Виокремлено твори з приватних колекцій, виготовлені на порцеляновій мануфактурі Майсена, Імператорській порцеляновій мануфактурі Відня, королівських порцелянових мануфактурах Берліна та Севра, Імператорському фарфоровому заводі в Росії та на приватному підприємстві в колишній Чернігівській губернії, що належало А. Миклашевському. Для аналізу представлених виробів окреслено основні етапи роботи названих підприємств, за необхідності зосереджено увагу на діяльності окремих майстрів. Вивчення історичного підґрунтя дає змогу висловити нові погляди на періодизацію, що використовувалася для характеристики мануфактури Майсена, та атрибуцію окремих творів. А саме: не виокремлювати так званий скульптурний період заводу конкретними роками, або розширити датування, торкаючись часів життя засновника підприємства Августа II Сильного. Запропоновано українській фаховій спільноті переосмислити загальноживаний термін «шинуазрі» для майсенських виробів першої половини XVIII ст. та замінити його коректнішим – «орієнталізм».

У межах дослідження, методом компаративного та стилістичного аналізу, вдалося висвітлити історію створення низки порцелянових виробів, уточнено або

поставлено під сумнів атрибуцію деяких експонатів з НММБВХ, ХХМ, СОХМ, ОХМ, ЧМОМ. Встановлено, що візуальний стилістичний аналіз допомагає в процесі дослідження, але не може бути ключовим елементом атрибуції, яка потребує додаткового розгляду клейма та врахування маси виробу. Відповідно до цього запропоновано переглянути низку назв та датуваль порцелянових творів, що зберігаються в музейних колекціях України.

6. Охарактеризовано стилістичні особливості порцелянових виробів Західної та Східної Європи XVIII – початку XX століття. Як наслідок, у творах простежено характерні елементи бароко, рококо, класицизму, модерну й інших течій та напрямів; це підтверджує, що порцеляна є матеріальним відбитком епохи та демонструє смаки свого часу.

Підкреслено, що стилістичний аналіз порцелянових виробів, які по суті є синтезом пластичного та живописного, потрібно здійснювати зважаючи на дві складові – форму й зображення. Образотворчий елемент, своєю чергою, потрібно розглядати з урахуванням композиції, кольору та сюжету. На прикладах доведено, що завдяки деталям можливо визначити не лише стиль, а й стилістичний напрям, відповідно до якого виконано твір. Доведено, що стилістичні особливості порцелянового виробу не гарантують точної відповіді стосовно його датування. Саме тому велике значення має доступ до відомих колекцій декоративно-вжиткового мистецтва. За допомогою поступового публічного відкриття великих закордонних зібрань, українські науковці здатні проводити порівняльний аналіз з відомими міжнародними аналогами. Відкриття власних колекцій дасть змогу залучити іноземних дослідників до фахової дискусії, яка підтвердить інтеграцію порцеляни XVIII – початку XX ст. з українських колекцій у світовий культурний простір.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертаційного дослідження:

1. Решетньова Г. О. Фарфорові шедеври заводу Міклашевського в приватній колекції України // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. Харків, 2017. № 1. С. 100–116.
2. Reshetnova H. Attribution of Porcelain Ware Bearing a Monogram and Motto «Labore et zelo» // Українська академія мистецтва: дослідн. та наук.-метод. пр. Київ, 2017. Вип. 26. С. 312–320.
3. Решетньова Г. О. Оскар Гансен: нові біографічні відомості // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Харків, 2018. № 1. С. 47–59.
4. Решетньова Г. О. Нові відомості про мистецьку колекцію О. І. та В. С. Бродських // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. Харків, 2018. № 3. С. 62–73.
5. Решетньова Г. О. Майсенська порцеляна у Сумському обласному художньому музеї ім. Н. Онацького // Мистецтвознавчі записки: Зб. наук. праць. Вип. 35. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2019. С. 167–172.

6. Решетньова Г. О. Майсенська порцеляна в українських колекціях. До питань термінології та періодизації // *Art and design*, 2019. №2. С. 134–143.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Решетньова Г. О. Приватна колекція фарфору. Приховані шедеври // Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтвознавства : тези і матеріали доп. міжвуз. наук. конф. молодих науковців, аспірантів і студентів, 21 трав. 2015 р. / НАОМА. Київ, 2015. С. 31–32.
8. Решетньова Г. О. Атрибуція фарфорової скульптури з Мейсенського заводу середини XVIII ст. // Ювілей НАОМА: шляхи розвитку українського мистецтвознавства : тези і матеріали доп. міжвуз. наук. конф. молодих науковців, аспірантів і студентів, 22 квіт. 2016 р. / НАОМА. Київ, 2017. С. 93–94.
9. Решетньова Г. О. Запровадження порцеляни заводу А. Міклашевського з приватної колекції до курсу «Історія декоративно-прикладного мистецтва» // *Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference «Topical researches of the World Science»* (June 28, 2017, Dubai, UAE). UAE, 2017. № 7 (23), Vol. 3. P. 71–76.
10. Решетньова Г. О. Фарфорова дарохранильниця з заводу Міклашевського. Спроба реконструкції // Четверті Платонівські читання : тези доп. Міжнар. наук. конф. / НАОМА. Київ, 2017. С. 24–25.
11. Решетньова Г. О. Атрибуція порцелянового посуду з монограмою та девізом «*Labore et zelo*» // Ювілей НАОМА: мистецький контекст в Україні XX століття: традиції та новації мистецтвознавчої діяльності : тези доп. Всеукр. наук. конф. присвяч. 100-річчю заснування Української академії мистецтв, 25–28 квіт. 2017 р. / НАОМА. Київ, 2018. С. 120–121.
12. Решетньова Г. О. Значення приватних колекцій для курсу «Історія українського декоративно-прикладного мистецтва» // Глобальні виклики педагогічної освіти в університетському просторі: матеріали III Міжнар. конгресу (м. Одеса, 18–21 трав. 2017 р.) / Південноукраїнський національний педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2017. С. 370.
13. Решетньова Г. О. Актуальність творчого доробку Євгенії Спаської для атрибуції порцеляни заводу А. Міклашевського // Тези Міжнародної наукової конференції «Знакові постаті вітчизняної гуманітаристики в національно-культурному самоствердженні України» (Київ, 25 трав. 2017 р.) / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2017. С. 106–107.
14. Решетньова Г. Дем'ян Володимирович Попов – засновник унікальної колекції творів мистецтва // Музейні читання пам'яті М. Біляшівського і Д. Щербаківського: зб. наук. пр. (за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 16–17 листоп. 2017 р.) / НМУНДМ. Вінниця, 2018. С. 103–109.

15. Решетньова Г. Колекція родини Бродських у Національному музеї «Київська картинна галерея» // П'яті Платонівські читання : тези доп. Міжнар. наук. конф. / НАОМА. Київ, 2018. С. 23–24.
16. Решетньова Г. Порцеляна з колекції М. З. Фрадкіна у Харківському художньому музеї // Шості Платонівські читання : тези доп. Міжнар. наук. конф. / НАОМА. Київ, 2019. С. 39–40.
17. Решетньова Г. Порцеляна імператорської мануфактури Відню у Національному музеї мистецтв ім. Богдана та Варвари Ханенків // Сьомі Платонівські читання : тези доп. Міжнар. наук. конф. / НАОМА. Київ, 2020. С. 189–190.

Статті, що додатково відбивають результати дослідження:

18. Решетнева А. Тайна одной монограммы // Порцеляна. Харків, 2017. № 2. С. 28–32.
19. Решетньова Г. Актуальність творчого доробку Євгенії Спаської для атрибуції порцеляни заводу А. Міклашевського // Збірник статей Міжнародної наукової конференції «Знакові постаті вітчизняної гуманітаристики в національно-культурному самоствердженні України» (Київ, 25 трав. 2017 р.) / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2017. С. 360–372.

АНОТАЦІЯ

Решетньова Г. О. Стилiстичнi особливостi європейської порцеляни XVIII – початку XX столiття з приватних колекцiй України. – Квалiфiкацiйна наукова праця на правах рукопису.

Дисертацiя на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спецiальнiстю 17.00.05 – образотворче мистецтво. – Нацiональна академiя образотворчого мистецтва i архiтектури. Київ, 2020.

Дисертацiйну роботу присвячено дослiдженню стилiстичних особливостей порцеляни Захiдної та Схiдної Європи XVIII – початку XX ст., яка зберiгалася в приватних колекцiях (кiнця XIX – XX ст.) та частково ввiйшла до музейних фондiв України. Розглянуто колекцiї та подано новi вiдомостi про збирачiв: родини Бродських та Ханенкiв, О. Білого, О. Гансена, Д. Попова, М. Фрадкіна, К. Шпектор та iн., твори з колекцiй яких зберiгаються в музеях пiвденного, пiвнiчного та схiдного рeгiонiв України.

Стилiстичнi особливостi простежено на вибраних творах порцелянової мануфактури Майсена, Відня, королiвських порцелянових мануфактур Берліна та Севра, Імператорського фарфорового заводу Росiї та на предметах приватного пiдприємства А. Міклашевського у с. Волокитиному. При стилiстичному аналізі окреслено риси бароко, рококо, класицизму, модерну та iнших течiй та напрямiв, прослiдковано риси еклектики зi зверненням до попереднiх епох. Пiдкреслено, що стилiстичний аналіз порцелянових творiв потрiбно здiйснювати з огляду на пластичнi та живописнi особливостi предмету, з урахуванням iсторичного контексту.

У роботі представлено низку нових документів і предметів, уточнено та поставлено під питання попередні атрибуції. Відкриття та публічний аналіз українських колекцій порцеляни, із залученням незалежних фахівців, підтвердить інтеграцію виробів у світовий культурний простір.

Ключові слова: порцеляна, порцелянові заводи, приватні колекції, стиль, атрибуція.

АННОТАЦИЯ

Решетнева А. А. Стилистические особенности европейского фарфора XVIII – начала XX века из частных коллекций Украины. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.05 – изобразительное искусство. – Национальная академия изобразительного искусства и архитектуры. Киев, 2020.

Диссертационная работа посвящена изучению стилистических особенностей фарфора Западной и Восточной Европы XVIII – нач. XX вв. из частных собраний (конца XIX – XX вв.), который частично вошел в музейные фонды Украины. Рассмотрены коллекции и поданы новые сведения о собирателях: семьях Бродских и Ханенко, А. Белом, О. Гансене, Д. Попове, М. Фрадкине, Е. Шпектор и др., предметы из собраний которых хранятся в музеях южного, северного и восточного регионов Украины.

Стилистические особенности прослежены на отобранных предметах фарфоровых мануфактур Майсена, Вены, королевских фарфоровых мануфактур Берлина и Севра, Императорского фарфорового завода России и предметах частного предприятия А. Миклашевского в с. Волокитино. При стилистическом анализе выделены черты барокко, рококо, классицизма, модерна и других течений и направлений, прослежены черты эклектики с обращением к предыдущим эпохам. Подчеркнуто, что стилистический анализ фарфоровых произведений необходимо производить опираясь на пластические и живописные особенности предмета, с учетом исторического контекста.

В работе представлено ряд новых документов и предметов, уточнены и поставлены под вопрос предыдущие атрибуции. Открытие и публичный анализ украинских коллекций фарфора, с привлечением независимых экспертов, подтвердит интеграцию предметов в международное культурное пространство.

Ключевые слова: фарфор, фарфоровые заводы, частные коллекции, стиль, атрибуция.

ABSTRACT

Reshetnova H. A. Stylistic features of European porcelain of the 18th – early 20th century from private Ukrainian collections. – Qualification scientific paper, manuscript copyright.

Thesis for a Candidate (PhD) degree in Art Studies, specialty 17.00.05 – Fine Arts. – National Academy of Fine Arts and Architecture, Kyiv, 2020.

The dissertation is a comprehensive study dedicated to the analysis of the stylistic features of the Western and Eastern European porcelain ware from private collections that were partially included in Ukrainian museum collections.

The scientific novelty consists in the identification of porcelain collectors of the late 19th – 20th century, familiarisation with the biography of each of them and determination of their legacy in the museums of Southern, Northern and Eastern Ukraine. A series of works were attributed and introduced to the scientific discourse; stylistic features of porcelain of 18th – early 20th century from Western and Eastern Europe from most of the collections were analysed.

O. Hansen's biography was reconstructed and the fate of the founder of the Third State Museum after the 1920s was clarified in the study. The collector's German archive was studied. The porcelain collection that was transferred from O. Hansen's collection to the National Museum of Ukrainian Decorative Art was described. Samples of European porcelain ware were taken from the Khanenkos' collection that is stored at Bohdan and Varvara Khanenko National Art Museum. The prominent physical chemist O. Brodsky was presented as a collector. Information about the scholar's wife, V. Brodska-Sheremetieva, was introduced to the academic discourse. The Brodskys' contribution at the National Museum "Kyiv Picture Gallery" was singled out.

Artistic preferences of the Kyiv homeopath D. Popov were determined. The collection was analysed and a series of works that are stored in the One Street Museum and by the doctor's heirs were introduced to the academic discourse. For the first time, Doctor K. Shpektor's collection in N. Onatsky Sumy Regional Art Museum (SRAM) was examined, which expands our knowledge about the prominent collection. The porcelain ware from the graphic artist M. Fradkin's collection was presented which is now stored in Kharkiv Art Museum; the artist's archive was studied.

The study provides biographic data about the collector O. Bilyi, who founded the first highly specialised Ukrainian museum of Russian and Soviet artistic porcelain ware (now O. Bilyi Chornomorsk Museum of Fine Arts). The collection of the famous alpinist and collector O. Blieshchunov was described, which is stored in O. Blieshchunov Odesa Municipal Museum of Private Collections. The inventory cards at Odesa Art Museum (OAM) and SRAM were processed in order to single out items that came from private owners. As a result of the study, information was found that helps describe the personalities of Ukrainian collectors of the late 19th – 20th century more thoroughly.

The main part of the study deals with the analysis of individual porcelain items from Ukrainian private collections of the late 19th – 20th century. The items of porcelain manufacturies that are predominant in the abovementioned collections were singled out, namely: Meissen Manufactory, Vienna Imperial Porcelain Manufactory, Berlin and Sèvres Royal Porcelain Manufactory, Russian Imperial Porcelain Factory (IPF) and A. Myklashevskiy's private enterprise in the former Chernihiv Province. As a result of the study, a number of works were introduced to the academic discourse, a series of new attributions were completed and previous attributions were questioned.

The history of the development and work of manufacturies was described and the prominent artists were mentioned. The influence of historical and political situation on the change of tastes and their stylistic orientation was retraced. The aesthetic significance of the items and the reflection of the styles of the 18th – early 20th century was highlighted. It

was noted that the style of porcelain ware should be considered taking into account both form and pictures. Visual stylistic analysis contributes to the analysis, but it cannot be the key element of attribution. The depiction of characteristic features of Baroque, Rococo, Classicism, Art Nouveau and other narrow trends and tendencies in porcelain ware confirms that porcelain is a material imprint of the epoch and tastes that were common during a certain period of time in a certain place.

It is noted that a considerable amount of porcelain ware stored in Ukrainian museums require a more comprehensive analysis and re-attribution. The discovery and public analysis of Ukrainian collections of European porcelain ware of the 18th – early 20th century involving independent researchers will confirm the integration of items into global cultural space.

Key words: porcelain, porcelain factories, private collections, style, attribution.